

13. Webb B. Cooperative movement in Great Britain / B. Webb. – Kh.: Publishing house of All-Russian central unity of consumer association, 1919. – 127 p.

Одержано редакцією 01. 09. 2014
Прийнято до публікації 20. 11. 2014

Анотація. Земзюліна Н.І. *Оформлення організаційної складової міжнародного кооперативного руху кінця XIX ст.*

У статті йдеться про особливості розвитку міжнародного кооперативного руху в кінці XIX ст. Оформлення його в дієву економічну та соціальну структуру, взаємозв'язок з іншими міжнародними організаціями та конкретні пропозиції що виходили з їх співпраці. Окреслені установчі принципи, що впливали з самої природи кооперації, національні особливості, мотиваційні фактори, що її визначали та цілі, які вона мала реалізувати. Робиться акцент на труднощах, пов'язаних з консолідацією розрізаних національних організацій, вказується на домінуючу роль англійської кооперації на початку становлення кооперативного руху.

Ключові слова: кооперативний рух, МКА, міжнародні економічні контакти, соціальні права, самоврядування.

Анотация. Зезюлина Н.И. *Оформление организационной составляющей международного кооперативного движения в конце XIX в.*

В статье говорится об особенностях развития международного кооперативного движения в конце XIX в. Оформление его в действенную экономическую и социальную структуру, взаимосвязь с другими международными организациями и конкретные предложения выходящих из их сотрудничества. Указаны учредительные принципы, вытекающие из самой природы кооперации, национальные особенности, мотивационные факторы что её определяли и цели, которые она должна была реализовать.

Ключевые слова: кооперативное движение, МКА, международные экономические контакты, социальные права, самоуправление.

УДК 327.51:341.3

І. Т. Муковський, С. В. Тищенко

ОСОБЛИВЕ ПАРТНЕРСТВО США І ВЕЛИКОБРИТАНІЇ НАПЕРЕДОДНІ ТА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

У статті розглянуто стратегічні засади двостороннього особливого партнерства між Сполученими Штатами Америки і Великобританією, яке склалося напередодні та в роки Другої світової війни. На широкому історичному матеріалі доведено, що з початком Другої світової війни, після розгрому Німеччиною Франції Великобританія залишилася один на один з Німеччиною. Якщо раніше Великобританія не потребувала постійних союзників, оскільки була достатньо могутньою державою, то тепер вона мусила посилено шукати більш чи менш надійного союзника, вбачаючи в агресивній Німеччині безпосередню загрозу своїм інтересам в Європі і в колоніальному світі. На думку офіційного Лондона, таким союзником могли бути Сполучені Штати Америки.

Простежуються різні заходи Лондона по переконанню США в наданні Великобританії не тільки матеріальної допомоги, а й вступу їх у війну. Розглядаються дії Черчілля по переконанню Рузвельта в тому, що для Сполучених Штатів вигідна перемога Великобританії, а її поразка створить смертельну загрозу безпеці США. Та американці на той час не були готові до такого кроку, хоча знали, що Англія без США не мала шансів на успіх у війні, а тому піде на все, щоб не потрапити під вплив Німеччини.

Узагальнено існуючі підходи Вашингтона, який не міг допустити перемоги Німеччини над Великобританією. А тому у ситуації, що склалася, як Англія, так і США були взаємопов'язані однією метою: створити коаліцію і здолати Німеччину та її союзників. З позицій сьогодення оцінено спільні дії США і Великобританії в ті грізні роки.

Ключові слова: незафіксований альянс, особливі відносини, дивна війна, держави ОСІ, ленд-ліз, дипломатія виживання, Атлантична хартія, доктрина «непрямих дій», операція «Оверлорд», старший партнер, холодна війна, невоююча держава.

Постановка проблеми. Актуальність статті пояснюється тим, що розглянуті в ній питання дають можливість з позицій сьогодення розкрити особливості зовнішньополітичної і дипломатичної діяльності Великобританії, колишньої «володарки морів», напередодні та в роки Другої світової війни, показати, як і за яких умов відносини Великобританії зі США, країною другої сфери інтересів Британії, переросли у відносини якісно вищого рівня. Науковий інтерес до розробки цієї теми нині зростає, що зумовлено її практичним значенням. Останнім часом, як вітчизняними так і закордонними ученими, сформовано системний підхід до вивчення феномену особливих відносин між США і Великобританією напередодні та в роки Другої світової війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема взаємовідносин Великобританії й США напередодні та в роки Другої світової війни доволі широко висвітлена в історичній літературі [1–10].

Мета статті – узагальнення стратегічних засад особливого партнерства США і Великобританії напередодні та в роки Другої світової війни, визначення концептуальних, функціональних і політичних особливостей його трансформації та реалізації.

Виклад основного матеріалу. У монографіях, навчально-методичній та публіцистичній літературі стверджується, що особливі відносини між США і Великобританією є історичним феноменом ХХ ст. Вони почалися в період Другої світової війни, а точніше, в 1940 р. [6, 56]. Ми не можемо поділяти таку думку, адже ідея Великобританії про тісний зв'язок зі США набула розвитку ще тоді, коли Британська імперія почала втрачати свою провідну роль у сфері промислового виробництва і зовнішньої торгівлі, а флоти інших держав склали реальну загрозу британському пануванню на морях. Відтоді Лондон почав шукати постійного союзника в особі США, зважаючи на давні історичні традиції, спільну етнічну і культурну спадщину, тісні різнопланові зв'язки та взаємодопомогу і спільну участь у подіях глобального масштабу. Беручи до уваги ці та інші обставини, майбутній прем'єр-міністр Великобританії Антоні Іден ще на початку своєї політичної кар'єри говорив, що досягнення взаєморозуміння між Англією і США – найважливіша мета, яку уряд Британії може поставити перед нами... Це найміцніша гарантія збереження міжнародного миру в майбутньому [7, 43].

Невілл Чемберлен напередодні Другої світової війни не захотів налагоджувати контакти зі США. У нього, як стверджував тодішній заступник міністра закордонних справ Англії Олександр Кадоган, була майже інстинктивна зневага до американців, його дратували претензії США на керівну роль у світових справах [7, 67]. У результаті такої поведінки та переоцінки своїх можливостей, неспроможності розібратися в міжнародній ситуації, що склалася на той час, Англію було втягнуто в Другу світову війну, яка остаточно підірвала її позиції у світі.

В аспекті проблеми, що розглядається, є всі підстави стверджувати про те, що в період так званої «дивної війни» (вересень 1939 – квітень 1940 р.) Англія офіційно перебувала у стані війни з Німеччиною, але війни, по суті, не вела. На той час її влаштовував нейтралітет США; у Лондоні вважали, що Англії не потрібна допомога США, бо у світі ще не відбулися радикальні зміни у співвідношенні сил, а воєнні дії велися далеко від Британії. Правлячі кола США також були впевнені в тому, що війна їх не зачепить, а після послаблення Німеччини та її противників вони зможуть керувати світом. Не випадково відомий американський історик того часу Чарльз Брід писав: «Чим був Рим у давньому світі, чим була Великобританія в наші часи, тим Америка стане завтра» [8, 69].

США було вигідно, щоб у результаті тривалої війни Великобританія і Франція були послаблені, але не розгромлені, бо за інших умов Німеччина створила б загрозу Вашингтону. Разом з тим США побоювалися, щоб Англія і Франція не уклали мирну угоду з Німеччиною, бо тоді б Вашингтон був би ізольованим від світу. Оцінивши ситуацію, США намагалися примирити європейські держави, для чого почали переговори з лідерами Британії, Франції, Німеччини та Італії в лютому 1939 р. Цю неофіційну місію було доручено заступнику держсекретаря США С. Уеллесу. По завершенні переговорів у США склалося враження, що

війна буде тривалою і союзники її виграють. Гітлер і Муссоліні зрозуміли, що можна завдати удару Заходу, не боячись вступу США у війну [8, 74–76].

Саме в цей період Уїнстон Черчілль, призначений прем'єр-міністром Н. Чемберленом на посаду міністра військово-морського флоту, почав налагоджувати контакт з президентом США Ф. Рузвельтом, який зрозумів, що майбутнє в англійській політиці буде належати У. Черчіллю. Тому 11 вересня 1939 р. Ф. Рузвельт в особистому листі до У. Черчілля повідомив, що він радий його поверненню до уряду Н. Чемберлена і попросив інформувати про всі важливі питання [9, 307]. Так почалося листування, а разом з ним «особливе партнерство» У. Черчілля з президентом США Ф. Рузвельтом, яке тривало до весни 1945 р. і перервалося через смерть Ф. Рузвельта.

Варто звернути увагу на той факт, що європейська фаза війни, яку називали «дивною», «сидячою», «смійною», не могла тривати вічно. Тому англійський уряд, очолюваний Н. Чемберленом, вирішив шукати вихід із становища шляхом досягнення компромісу з Німеччиною, щоб разом з нею мати змогу виступити проти Радянського Союзу, могутність якого лякала всю Європу. Проте така політика, як свідчить досвід, не була успішною, тому 10 травня 1940 р. у результаті виборів до влади в Англії прийшла консервативна партія на чолі з У. Черчіллем, який розгорнув бурхливу діяльність, спрямовану на налагодження відносин зі США. 14–15 травня 1940 р. У. Черчілль у листі до Ф. Рузвельта за підписом «колишній військовий моряк» звернувся з проханням оголосити США «невоюючою державою», що, на його думку, дало б можливість допомогти Англії у війні, без участі збройних сил. На відміну від свого попередника У. Черчілля розумів, що Великобританія може домовитися з Німеччиною тільки ціною своєї фактичної капітуляції і тоді цей «мир» став би початком кінця імперії. Тому прем'єр зробив вибір на користь США. Він намагається будь-що розширити свої зв'язки з американським президентом. У своєму посланні Ф. Рузвельту від 14–15 червня 1940 р. У. Черчілль не тільки переконує його у важливості матеріальної допомоги Великобританії, а й робить першу спробу переконати Ф. Рузвельта у доцільності вступу США у війну. Він говорить, що Декларація, в якій було б сказано, що Сполучені Штати в разі потреби готові вступити у війну, могла б врятувати Францію. У протилежному випадку опір Франції може припинитися, і ми залишимося самі. Черчілль переконував Рузвельта, що для США вигідна перемога Англії, а її поразка створить смертельну загрозу безпеці США [10, 387–388]. Проте Ф. Рузвельт і його уряд були ще не готові до такого кроку. Більше того, США влітку 1940 р. передбачали швидку поразку Британії у війні, а в самій країні тоді почався активний громадський рух проти вступу США у війну.

22 червня 1940 р. о 18.50 за німецьким часом генерали Кейтель і Хюнтцігер підписали Комп'єнську угоду про перемир'я. Франція як союзник Англії капітулювала. У тих умовах уряд Британії опинився сам на сам перед безпосередньою загрозою з боку Німеччини. Зважаючи на таку ситуацію, в період з 15 по 22 серпня 1940 р. У. Черчілль надіслав на адресу президента США Ф. Рузвельта два послання, в яких говорив про надзвичайно складне становище своєї країни, що спричинено безперервними бомбовими ударами Німеччини, та просив терміново доправити в Англію торпедні катери і 50 есмінців. Це прохання було виконано. Але Німеччина в цей час також діяла. 27 вересня 1940 р. було укладено тристоронній пакт (Берлінський) трьох агресорів між Німеччиною, Італією та Японією. В ньому говорилося про встановлення нового світового порядку в Європі та Азії. У таємному додатку йшлося про взаємодопомогу в підготовці війни проти Англії й США, а загалом цей союз було спрямовано проти СРСР.

Ф. Рузвельт усвідомлював, що з підписанням державами «осі» пакту з Японією в Тихому океані виникне загроза для США, а тому рано чи пізно його країні доведеться вступати у війну. Він розумів, що Великобританія без США не може досягти успіху у війні і що вона піде на все, щоб не потрапити під вплив Німеччини, а тому не міг допустити перемоги Німеччини над Британією. У ситуації, яка склалася, як США, так і Великобританія були пов'язані єдиним бажанням – перемогти Німеччину та її партнерів по «осі», що й намагався довести У. Черчілль Ф. Рузвельту.

В аспекті проблеми, яка розглядається, є всі підстави стверджувати, що про необхідність особливих відносин між Англією і США в боротьбі проти Німеччини говорив ще в 1916 р. Лорд Грей, британський міністр закордонних справ. Він запропонував створити Лігу Націй, в якій США відігравали б одну з провідних ролей. Щоб запобігти виникненню ще однієї війни в майбутньому, писав він держсекретареві США Вільсону, Америка має використати свій потенціал для досягнення стабільного миру. «Нині загрозу становить Німеччина, але загроза в Європі виникатиме постійно, якщо їй дати змогу діяти самостійно» [5, 53]. Це було одним з перших визнань англо-американської ролі у створенні світової системи безпеки, тобто, за висловом Грея, забезпечення більш широких умов для миру в повоєнний час.

Розпад Британської імперії після Першої світової війни та поступове зменшення ролі держави у світовій економіці і падіння курсу фунту стерлінгів унеможливило подальше її піднесення як провідного актора глобального масштабу на міжнародній арені. Все це змусило Велику Британію переглянути свої підходи щодо конкретних зовнішньополітичних пріоритетів, серед яких США посідали особливе місце.

У період, коли Німеччина готувалася до десантної операції проти Англії під кодовою назвою «Морський лев», США постачали Англії різноманітну зброю. Так, тільки в другій половині липня 1940 р. Англія отримала від американців 500 тис. гвинтівок калібру 7,6 мм. І хоч до цих гвинтівок додавалося лише по 50 патронів, для Черчілля ця акція була важливою тому що США таким чином зробили крок на шляху до вступу у війну [10, 419].

У кінці липня 1940 р. у Вашингтоні відбулося декілька двосторонніх консультацій стосовно передання Англії 50 старих, але реконструйованих есмінців в обмін на ряд баз на Вест-Індських і Бермудських островах. У мирний час ці бази являли собою проміжні пункти для нападу на Америку з території Європи чи Англії, а у воєнний період вони, зважаючи на можливості авіації, для безпеки американців були надто важливими. Тож У. Черчілль погодився з тим, щоб ці бази були якщо не у власних руках, так у дружніх, а Ф. Рузвельт, який прагнув до світової гегемонії і мав намір використати Велику Британію для реалізації стратегічних імперативів, поступово втягував США у війну.

Наступним кроком у створенні особливих стосунків або «незафіксованого альянсу» між Ф. Рузвельтом і У. Черчіллем, а разом з тим перетворення США з країни нейтральної у воюючу було те, що 15 серпня 1940 р. уряд США, керуючись почуттям дружби і доброї волі до Великобританії, почав вести переговори про надання допомоги Лондону та створення системи оборони в Західній півкулі. Гітлер тоді не образився на Вашингтон, йому було не до того, але весь світ зрозумів дії Ф. Рузвельта.

Важливим фактом, що підтверджує феномен особливих відносин, розширення та зміцнення «незафіксованого альянсу» між США і Великобританією, стало прийняття 11 березня 1941 р. Конгресом США закону про ленд-ліз. Він давав президенту право замовляти, закуповувати й постачати зброю, боєприпаси та інші товари військового призначення будь-якій країні, оборону якої він вважатиме необхідною для США, передусім Англії, потім СРСР, Китаю. Усі ці товари надавалися в оренду на необмежений термін. Поставки за ленд-лізом були однією з форм участі США у війні. Вашингтон постачав до Англії і Франції зброю та необхідні товари на умовах готівкової оплати, а також оплати золотом й активами цих країн, що були в США. Англія, будучи в безвихідному становищі, дедалі більше потрапляла в залежність від США як в економічному, так і в політичному відношенні.

Ситуація, яка склалася на той час у відносинах між США і Англією, з одного боку, ніби сприяла їх зближенню і створенню особливого партнерства між ними, а з другого – вела до зміни співвідношення сил не на користь Великобританії, що поглиблювало суперечності між Лондоном і Вашингтоном. Ленд-лізовий закон не давав можливості англійській зовнішній політиці активно вести зовнішню торгівлю, бо США втручалися в її фінансову політику, а також виступали з вимогами надання незалежності Індії. Тож період з 10 травня 1940 р. по 22 червня 1941 р., як засвідчує англійська офіційна історіографія, був періодом «виживання за будь-яку ціну» [8, 130].

Особливі відносини між США і Англією набирали обертів. У січні 1941 р. у Вашингтоні було проведено низку нарад, таємних переговорів військових штабів США і Англії, з питань створення двома англомовними країнами широкої програми спільного захисту держав зони Атлантичного і Тихого океанів. Було розпочато підготовку до ескортування суден в Атлантичному океані силами обох країн. А в березні 1941 р. група американських офіцерів прибула до Англії, щоб вибрати й облаштувати бази для своїх ескортних кораблів і авіації. Швидкими темпами просувалася, розпочата ще в 1940 р., робота, спрямована на створення американських баз на англійській території в західній частині Атлантичного океану [10, 67].

Особливе партнерство між США і Англією набуло дещо інших форм після нападу Німеччини на СРСР. За рекомендацією Гаррі Гопкінса, який прибув до Англії з новою місією від президента США, 9 серпня 1941 р. відбулася перша за весь період війни зустріч Ф. Рузвельта і У. Черчілля. О 9-й ранку на борту військового корабля «Огасті» в бухті Пласеншія (о. Ньюфаундленд) Ф. Рузвельт прийняв У. Черчілля з усіма почестями. Після дружнього обміну привітаннями та передачі У. Черчіллем послання короля Великобританії для Ф. Рузвельта почалися переговори. Вони тривали майже безперервно до кінця візиту У. Черчілля. У ході переговорів було прийнято спільну англо-американську декларацію, яку підготував У. Черчілль. Вона складалася з п'яти пунктів, але після внесення Ф. Рузвельтом поправок, було додано ще два пункти.

У ході нарад і особистих бесід Ф. Рузвельт та У. Черчілль звертали особливу увагу на розвиток повоєнного світу, говорили також про необхідність вступу США у війну на боці Великобританії. Цю думку наполегливо проводив У. Черчілль, а Ф. Рузвельт доводив йому, що в інтересах миру потрібно встановити рівноправ'я усіх народів, а Британія в майбутньому має зняти торговельні бар'єри та скасувати свої імперські торговельні угоди. У результаті переговорів У. Черчілль зрозумів, що мир можна встановити тільки на основі умов, висунутих США, а британська колоніальна політика на цьому завершилася [10, 195–197].

Особливе партнерство між США і Великобританією стало розвиватися за іншим сценарієм з того моменту, коли Японія в неділю 8 грудня 1941 р., (7 грудня за Вашингтонським), почала бомбардування головної бази Тихоокеанського флоту США – Перл-Харбор («Перлинна гавань»). Вашингтон збирався вступити у війну тільки в її кінці. 7 грудня 1941 р. Ф. Рузвельт назвав «днем ганьби Сполучених Штатів» і 8 грудня 1941 р. оголосив війну Японії. 11 грудня 1941 р. Німеччина, а слідом за нею Італія, Болгарія, Угорщина, Румунія, Словаччина, Хорватія і Маньчжоу-Го оголосили війну Сполученим Штатам. Так США вступили у війну, в яку втягувалися нові й нові країни світу. У Лондоні на цю подію зреагували радісно, адже більше не потрібно було вмовляти США вступати у війну. Тепер, на думку У. Черчілля, з США можна розмовляти іншим тоном, хоча було зрозуміло, що Лондон уже не міг проводити курс, незалежний від Вашингтона. Свідченням цього є результати конференції «Аркадія», проведеної у Вашингтоні з 24 грудня 1941 р. по 14 січня 1942 р. У. Черчілль, говорячи про другий фронт у 1942 р. (вторгнення в Європу через Ла-Манш чи Північну Африку), наполягав на тому, щоб терміново провести спільну американо-британську акцію – висадити десант у Північній Африці. Така пропозиція пояснювалася його побоюванням, що Гітлер може випередити США і Англію й ринутися через Іспанію і Португалію до Північної Африки. У цій ситуації характерним є те, що Ф. Рузвельт погодився з цим планом дій, але запропонував втілити його в життя тоді, коли повернуться з південно-східної частини Тихоокеанського регіону військові частини і судна. Акція тривала до середини травня. У. Черчіллю довелося змиритися з пропозицією Ф. Рузвельта, але залишаючи США, він говорив про те, що його сподіванням, пов'язаним з перемогою в Західній пустелі, де можна було розбити Роммеля, не судилося здійснитися. Роммелю вдалося вислизнути. Авторитет Британії, безумовно, похитнувся, і операція, пов'язана з висадженням англо-американського десанту на африканському континенті, затримується, а відкриття другого фронту в Європі переноситься на 1943 р. [2, 194–201].

Проте, що б там не було, механізм англо-американського військового союзу діяв злагоджено. Навесні 1942 р. під тиском обстановки, яка склалася на фронтах, у військових колах США був розроблено план, який відрізнявся від плану прийнятого на Вашингтонській конференції. Він віддавав перевагу західноєвропейському театру воєнних дій і передбачав в зв'язку з цим зосередження в Англії військ і техніки для вторгнення на Європейський континент. Президент США надавав великого значення зміцненню англо-американського військового союзу. Він відрядив своїх спеціальних помічників Гопкінса і Маршалла до Лондона для того, щоб викласти англійському уряду новий американський план, реалізацію якого Ф. Рузвельт пропонував розпочати негайно [3, 184–186].

Переговори в Лондоні тривали з 8 по 14 квітня 1942 р. Відбулося декілька нарад представників президента Ф. Рузвельта з У. Черчіллем і начальниками штабів, в ході яких було детально обговорено американський стратегічний план. Все це дає можливість стверджувати, що до кінця 1942 р. організаційний механізм військового англо-американського «особливого партнерства» було повністю відрегульовано. Щодо економічного співробітництва, то ще 23 лютого 1942 р. було укладено угоду між США і Великобританією про порядок поставок і розрахунків ленд-лізом, а з вересня – про принципи взаємодопомоги [1, 82].

У 1943 р. США і Англія вели активний переговорний процес щодо відкриття другого фронту, адже на цей час стався корінний перелом у Другій світовій війні. Як У. Черчілль, так і Ф. Рузвельт побоювалися того, що успіхи радянських військ призведуть до швидкого розгрому Німеччини і поширення комунізму в країнах Європи. 14 січня 1943 р. у Касабланці відкрилася конференція, яка продовжувалася 10 днів. Це була четверта офіційна зустріч президента США і прем'єр-міністра Великобританії. З перших днів роботи конференції було зрозуміло, що англійські представники, як і раніше, дотримуються «Балканського варіанту» розвитку війни. Цей варіант потрібен був У. Черчіллю, щоб зупинити просування радянських військ до Центральної і Західної Європи. Ф. Рузвельт не підтримував союзників. У Касабланці було прийнято два головних рішення: по-перше, приступити до здійснення операції «Хаскі» – висадження англо-американських військ у Сицилії. По-друге, Ф. Рузвельт і У. Черчілль домовилися вести воєнні дії проти Німеччини до її беззастережної капітуляції. Фактично, хоча це прямо і не зазначалося в рішеннях конференції, вторгнення на європейський континент відкладалося до 1944 р. [4, 160].

У травні 1943 р. відбулася третя Вашингтонська конференція Ф. Рузвельта та У. Черчілля. З самого початку конференції англійці відстоювали пріоритет воєнної кампанії в Італії. Американський комітет начальників штабів цього разу наполягав на тому, щоб розпочати підготовку до форсування Ла-Маншу і провести цю операцію навесні 1944 р. Конференція прийняла рішення, згідно з яким союзні війська мали просуватися на північ Італії і висадитися у Західній Європі 1 травня 1944 р. Було також прийнято рішення про посилення масових бомбардувань Німеччини. У. Черчілль обстоював думку, що необхідно зробити все, щоб через Балкани не допустити в Європу радянські війська, хоча американці вважали, що потрібно контролювати Західну Європу, а не Східну [2, 287].

У серпні 1943 р. відбулася Квебецька конференція Ф. Рузвельта та У. Черчілля, на якій було прийнято такі рішення: по-перше, надати абсолютний пріоритет операції «Оверлорд» – висадженню союзних військ у Нормандії не пізніше як 1 травня 1944 р. (цей термін знову було зірвано); по-друге, розпочати спільні дії проти Японії; по-третє, сторони таємно обговорили питання про організацію роботи для створення атомної бомби. Було вирішено об'єднати зусилля обох держав, сконцентрувати дослідження в США, зокрема відрядити туди відповідних фахівців – англійських та полонених німецьких учених. Ф. Рузвельт і У. Черчілль дійшли згоди, що «союзницькі війська мають бути готові досягти Берліна не пізніше ніж радянські» [2, 288]. На той час, коли йшли переговори у Квебеку, стрімко розвивалися події в Італії, де успішно здійснювалося висадження англо-американських військ на о. Сицилія. Разом з військовим керівництвом Ф. Рузвельт і У. Черчілль керували таємними переговорами з урядом Бадольо, щоб схилити Італію на свій бік. Одночасно з двосторонніми зустрічами в

Москві і Тегерані відбулися конференції представників СРСР, США та Англії, на яких обговорювали питання ведення війни та взаємодопомоги. Вашингтон і Лондон на цих конференціях виступали єдиним фронтом.

Після конференції в Тегерані почалася підготовка союзників до відкриття другого фронту в Європі. Командувачем об'єднаних англо-американських військ було призначено генерала Д. Ейзенхауера. 4 червня 1944 р. союзницькі війська вступили до Риму. 6 червня 1944 р. почалося висадження союзницьких військ у Нормандії, на півночі Франції. Другий фронт в Європі було відкрито, а на вирішальному радянсько-німецькому фронті радянські війська в цей час перейшли в грандіозний наступ. Восени 1944 р. відбулося декілька міжсоюзницьких конференцій. Так, з 21 серпня по 28 вересня 1944 р. у Думбартон-Оксі працювала конференція представників США, СРСР та Англії з питань створення нової міжнародної організації для підтримання міжнародного миру й безпеки у відповідно до рішень Московської конференції міністрів закордонних справ цих країн (1943 р.). У вересні 1944 р. відбулася друга Квебецька конференція Ф. Рузвельта й У. Черчілля. На ній в основному обговорювалися питання війни на Тихому океані і висадження англо-американських військ у Центральній та Південно-Східній Європі у разі «раптової капітуляції Німеччини» перед Радянським Союзом та про післявоєнний устрій Німеччини й зони окупації США і Англії.

Розглядаючи феномен «особливого партнерства» США і Великобританії за схемою сучасної системи міжнародних відносин, важливо наголосити на тому, що в умовах, коли війна, яку вела коаліція у складі США, Англії та СРСР, наближалася до завершення, політичні питання набували дедалі більшого значення. Роль СРСР як супердержави для США і Великобританії була неприйнятною, тому вони не мали чіткої і послідовної мети. Англія, хоч і залишалася ще досить сильною державою, проте самостійно діяти на міжнародній арені вже не могла. Ось чому керівники Англії і США змушені були брати до уваги погляди Радянського Союзу щодо повоєнного устрою світу. Свідченням цьому є рішення Ялтинської (лютий 1945 р.), Сан-Франциської (квітень 1945 р.) та Потсдамської (липень–серпень 1945 р.) конференцій. Під час їх роботи було розглянуто європейські проблеми, зокрема, визначено порядок та умови капітуляції Німеччини, порядок підготовки процедур укладення мирних договорів з її союзниками, створено ООН та оцінено роль США, Англії і СРСР в розгромі Японії.

Виконуючи рішення цих конференцій, війська СРСР, США та Англії тіснили німецькі частини. У тих умовах Фріденбург відправився в штаб-квартиру Ейзенхайера в Реймс, де 6 травня до нього приєднався генерал Йодль. Вони намагалися виграти час і добитися сепаратної капітуляції Західного фронту. Ейзенхауер же наполягав на загальній капітуляції [11, с. 618]. Уранці 2 травня 1945 р. берлінський гарнізон капітулював. Радянська армія штурмом оволоділа столицею Німеччини.

7 травня 1945 р. у штабі Ейзенхауера в Реймсі генерал А. Йодль підписав попередній протокол про капітуляцію Німеччини. Під час процедури були присутні представники військового командування трьох союзних держав. А 8 травня 1945 р. у передмісті Берліна Карлхорсті було підписано остаточний акт про безумовну капітуляцію Німеччини. Від імені німецького верховного командування «Акт про військову капітуляцію» підписали Кейтель, Фріденбург та Штумпф. О 23.01 за центральноєвропейським часом на європейському континенті замовкли гармати. Однак на Далекому Сході Японія, союзник Німеччини, ще чинила опір військам антигітлерівської коаліції.

Уранці 9 серпня 1945 р., виконуючи рішення Ялтинської конференції, радянські війська почали воєнні дії на кордонах з Манчжурією й Північною Кореєю, на Сахаліні й Курильських островах. Перед цим – 6 серпня о 8.15 – американський літак скинув атомну бомбу на Хіросіму, а 9 серпня – на Нагасакі. Ці акції не мали ніякого стратегічного значення: Японія на той час була готова капітулювати.

2 вересня 1945 р. на борту американського лінкора «Міссурі» в Токійській затоці представник імператора і японського уряду М. Сігеміцу та представник імператорського

Генерального штабу генерал Й. Юмецу підписали акт про безумовну капітуляцію Японії. Від імені союзників акт підписали американський командувач Д. Макартур, представник СРСР, наш земляк, генерал К. Дерев'янка та військові представники інших країн, які воювали проти Японії.

2 вересня 1945 р. закінчилася найбільш кровопролитна в історії людства Друга світова війна. З її завершенням почалися радикальні зміни в розстановці сил на міжнародній арені і новий етап «особливого партнерства» між США та Великобританією. Розкол світу на дві протиборчі системи й полярність політичних курсів СРСР і США, двох наддержав, не могли не вплинути на стосунки між США та Англії. Свідченням цьому є те, що сьогодні як Сполучене Королівство, так і США зацікавлені в подальшому розширенні НАТО і ЄС на Схід. На їх думку, це буде підсилювати увагу до зміцнення європейської безпеки і не сприятиме поглибленню федералістських тенденцій.

Феномен «особливого партнерства» між США та Великобританією полягає ще й у тому, що обидві держави зацікавлені в ефективній Європейській оборонній політиці та політиці безпеки, (ЄОПБ), що сумісна з НАТО і неможлива без вагомого впливу Англії в ЄС. На думку керівництва США, лише Великобританія здатна підтримувати провідну роль НАТО і забезпечити координацію дій Альянсу з ЄОПБ, а тому президент США Б. Обама і ряд його впливових політиків висловили прагнення внести позитивні зміни в нові англо-американські відносини.

Висновки. Отже, аналіз «особливого партнерства» між США і Великобританією дає підстави вважати, що цей феномен став результатом історичної необхідності багатопланової взаємодії обох держав і яскраво проявився як напередодні, так і в роки Другої світової війни. Цей не скріплений письмовим договором союз англосаксонських держав мав набагато більше значення, ніж формальні союзи, учасниками яких вони згодом стали. Позаєвропейські інтереси Великобританії того часу були характерними для зовнішньої політики держави і своєрідно позначилися на формуванні її двосторонніх відносин зі США. Вони стали ще більше інтенсивними після подій 11 вересня 2001 р.

Список використаної літератури:

1. Бутлер Дж. Большая стратегия. Июнь 1941 – август 1942 / Дж. Бутлер, Дж. Гуайер. – М. : Прогресс, 1967. – 567 с.
2. Всемирная история : в 12 т. / под ред. В. В. Курасова. – М. : Мысль, 1965. – Т. 10. – 722 с.
3. Фейс Г. Черчилль, Рузвельт, Сталин. Война, которую они вели, и мир которого они добились / Г. Фейс. – М. : ЗАО Центрполиграф 2003. – 289 с.
4. Земсков И. Н. Дипломатическая история второго фронта в Европе / И. Н. Земсков. – М. : Политиздат, 1982. – 319 с.
5. Коукер К. Сумерки Запада / К. Коукер. – М. : Моковская школа политических исследований, 2000. – 473 с.
6. Маклэйн Д. Внешняя политика Англии после Суэца / пер. с англ. Д. Маклэйн. – М. : Прогресс, 1972. – 523 с.
7. Трухановский В. Г. Антони Иден : 2-е изд. перераб. и доп. / В. Г. Трухановский. – М. : Международные отношения, 1983. – 416 с.
8. Трухановский В. Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. 1939–1945 / В. Г. Трухановский. – М. : Наука, 1965. – 638 с.
9. Трухановский В. Г. Уинстон Черчилль. Политическая биография : 2-е изд. исп. и доп. / В. Г. Трухановский. – М. : Мысль 1977. – 460 с.
10. Черчилль У. Вторая мировая война : в 3 кн. / У. Черчилль. – М. : Воениздат, 1991. – Кн. 2 – Т. 3–4. – 592 с.
11. Черчилль У. Вторая мировая война : в 3 кн. / У. Черчилль. – М. : Воениздат, 1991. – Кн. 3. – Т. 5–6. – 702 с.
12. Ширер У. Взлет и падение третьего рейха : в 2 т. / У. Ширер. – М. : Воениздат, 1991. – Т. 2. – 528 с.

Одержано редакцією 01. 09. 2014
 Прийнято до публікації 20. 11. 2014

Аннотация. И. Т. Муковский, С. В. Тищенко. Особое партнерство США и Великобритании накануне и в годы Второй мировой войны: история и современность.

В статье рассматривается комплекс двустороннего «особого партнерства» между Соединенными Штатами Америки и Великобританией, которое возникло накануне и в годы Второй мировой войны. На широком фактическом материале доказано, что с началом Второй мировой войны и разгромом Германией Франции, Великобритания осталась один на один с Германией. Если раньше Великобритания не нуждалась в постоянных союзниках, поскольку была достаточно мощной, то теперь Лондон должен усиленно искать более или менее постоянного союзника, видя в агрессивности Германии непосредственную угрозу своим интересам в Европе и в колониальном мире. По мнению Лондона таким союзником могли быть Соединенные Штаты Америки.

Прослеживаются различные мероприятия Лондона по убеждению США в предоставлении Великобритании не только материальной помощи, но и вступления Америки в войну. Рассматриваются действия Черчилля по убеждению Рузвельта в том, что для Соединенных Штатов выгодна победа Великобритании, а ее поражение создаст смертельную угрозу безопасности США. Но американцы в то время не были готовы к такому шагу, хотя знали, что Англия без США не имела шансов на успех в войне, а потому пойдет на все, чтобы не попасть под германское влияние.

Обобщены подходы Вашингтона, который не мог допустить победы Германии над Великобританией. Поэтому в сложившейся ситуации как Англия, так и США оказались взаимосвязаны одной целью: создать коалицию и победить Германию и ее союзников. С позиций настоящего дана оценка совместных действий США и Великобритании в те грозные годы.

Ключевые слова: незафиксированный альянс, особенные отношения, странная война, страны ОСИ, ленд-лиз, дипломатия выживания, Атлантическая хартия, доктрина «непрямых действий», операция «Оверлорд», старший партнер, холодная война, невоющая страна.

Summary. Mukovskiy I. T., Tishchenko S. V. Distinctive partnership between the United States and the Great Britain before and during the Second World War: history and modernity.

This article consider complex of bilateral "special partnership" between the United States and the Great Britain, which arose before and during the Second World War. On wide factual material were proved, that since the Second World War began and since Germany was defeated by France, the Great Britain was left alone against Germany. Previously, Britain did not need permanent allies, because it was a powerful enough, but now London had to seek strenuously more or less constant ally, because they found in the German aggressiveness the direct threat to their interests in Europe and in the colonial world. According to London, the United States of America could become such ally.

We can trace various events, which London did to convince the U.S. in providing for the Great Britain not only financial assistance, but also the entry of America into the war. This article review Churchill actions to belief Roosevelt in Britain victory benefits for the United States, that its defeat would create a deadly threat for the United States safety. By the time Americans were not ready for such step, despite they knew, that the Great Britain have no chances of success in the war without the U.S., so Britain will take all measures to avoid the German influence.

Article generalized current Washington approaches, which could not prevent the victory of Germany over the Britain. Therefore, in this situation, as the Great Britain and as the United States of America, they were linked by one purpose: to create a coalition to defeat Germany and its allies. From the standpoint of the present, are given an assessment of joint actions of the United States and the United Kingdom in those terrible times.

Keys words: unrecorded alliance, special relationship, marvelous war, the Axis, the Lend-Lease, diplomacy survival, the Atlantic Charter, the doctrine of "indirect action", "Operation Overlord", the senior partner, the Cold War, non-belligerent country.

УДК 94 (4) «1981–1989»

«РАДЯНСЬКЕ ПИТАННЯ» У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США 1981–1989 рр.

О. І. Овчаренко

У статті наведено факти наступального характеру радянської зовнішньої політики з її ідеями всесвітньої перемоги соціалізму й підштовхування революцій в інших країнах. Показано, що в перебігу гонки озброєнь СРСР у 70-80-х рр. впритул наблизився до досягнення силової переваги над капіталістичним світом, а його частка у світовому експорті зброї перевищила американську. Це супроводжувалось активним втручанням у військові конфлікти в Ємені, Сомалі, Ефіопії, Анголі,